

Családi krónika

Anyai nagyapám nem katonaként élte át a háborús időket. Vasöntőként dolgozott Budapesten, s e honvédelmi szempontból is fontos tevékenység miatt nem kellett bevonulnia. A hajnalban megkezdett munkát este úgy hagyta abba, hogy még kapuzárás előtt hazaérjen, mert az egy órára kapott díjból nem futotta volna a kapupénzre.

Apai nagyapám kellett „a nagy arénára”, a Monarchia katonájaként vett részt a háborúban. Arról volt híres a faluban, hogy hét nyelven beszél. A magyaron kívül – így sorolta – németül, szerbül, horvátul, bosnyákul, csehül és szlovákul. Az 1867 utáni Császári és Királyi Közös Hadsereg parancsnoklási nyelve papíron a német volt, de a valóságban léteztek az „ezrednyelvek” is, azaz elvileg több nyelven is érintkezhettek egymással a tisztek és a katonák. Egy ilyen „többnyelvű” ezredben szolgált ő is patkolókovácsként, s jó nyelvérzéke lévén tudott kommunikálni a nem magyarul beszélő katonatársakkal. A napi parancsot minden nyelven felolvasták, ez az ismételt szöveghallgatás volt az alapja tanulásának. Talán ennek köszönheti azt is, hogy túlélte a háborút.

Kétszer esett fogságba. A szerb fronton visszavonuláskor. A papírtalpú cipő nem bírta a sok menetelést, s a pótlására használt kapca, melyet a kisebesedett lábra tekertek a katonák, gyakran igényelte az igazgatást. Egy ilyen kapcaigazítás során nagyapám lemaradt kissé a vánszorgó csapattól, s egyszer csak ezt hallja maga mögött: „*Sztoj, puskule!*” (Állj, dobd el a puskát!) Miközben teljesítette a parancsot, megértette, hogy rabul ejtői azon vitáznak, életben hagyják-e. Szerbül kapcsolódott be a szóváltásba: „Mi hasznod lesz a halálomból? Lehet, hogy holnap te is erre a sorsra jutsz.” Feltehetően az anyanyelvén elhangzó válasz győzte meg az ellenséges katonát, hogy ne húzza meg a ravaszt. Nyelvtudása miatt engedékenyebbek voltak nagyapámmal fogva tartói a későbbiek folyamán is, s pár nap múltán – jól megválasztva a terepet – meg tudott szökni a sok foglyot terelő kevés számú fegyverestől.

Később megsebesült, de felgyógyulva nem sok pihenőt kapott. Megjárta a román frontot is. Ott a harcok hevében átmenetileg szintén az ellenség kezére került. Itt úgy szabadult meg, hogy a csata változásait kihasználva, összefogva fogolytársaival sikerült lefegyverezniük őreiket. A háború után már nem tudta folytatni egykori mesterségét.

Szülőfalum mintegy 2000 főnyi lakossága 385 katonát adott a háborúzó hadseregnek, közülük 86-an haltak meg. Az 1926-ban emelt emlékmű hátoldalán olvashatók a hősi halált halt katonák nevei.

Arról, hogy otthon hogyan nyomorgott nagyanyám a 3 kicsi gyerekkel, csak elképzeléseim vannak. A családi emlékezetből, mint nemkívánatos fejezetek, kiestek ezek a lapok. (Háttérbe szorították őket a nagyobb borzalmak, melyeket a második világháború idején a 17-szer gazdát cserélő falu lakói átéltek. Gyerekkoromban ezekről esett több szó.)

Az első világháború legfájóbb következménye – az emberéletek vesztésén túl –, hogy a történelmi Magyarország 2/3-át elcsatolták, s az ország lakosságának egyharmada határon kívülre került. Nagyapám katonabarátjának kézzel írott versei – melyeket gyerekként még olvashattam – leginkább ezt a veszteséget siratták.

E gyalázatos békediktátumnak számos vonatkozása kihat mai életünkre is. Szeretnénk remélni, hogy eljön az idő, amikorra teljesen behegednek a két háború által ütött sebek.

Két emlékmű

Az első

*ma már fehér,
hiába lepi be por, moha;
könny síkálta, vér,
bennem Ady, Babits, Gyóni ezerszáz sora,
Móricz áldozat-gyilkosa:*

*kitüremkedik kőből, időből
- gondosan lapátolt halom a földből -
az örök katona.
Kőarca csak álca,
mögötte bukdácsol, hull a sárba,
véres levélként halálba
Hajnal, Tanárki, Katona.*

*Ott látom őt is, nagyapámat;
legyűri bár a kapca világot,
lelkében csendfaló mély seb tátong,
temethetetlen árok,
kedélye alól is ki-kiásít
halálig.*

*Ma már fehér, hiába lepi be moha,
akár nagyapám haja, bajusza, szava,
szállhat rá málló koporsó s korhadó percek pora.*

A második

*nem bronzból, fából, kőből épült.
Bennem mélyült.
Csattanó puskatus apám homlokán,
anyám szívében rettenet -
a rés talán így repedt
gyermeki nyugalmmal falán.*

*Tágította tátongó lyuk szobánk oldalán,
konyhánkban nyirkos bunkermély-homály.*

Az 1926-ban emelt emlékmű

*Növelte csonka lábak, kezek ijesztő furcsasága,
kis társaim - sok apátlan árva -
hiányra döbbenő csodálkozása.*

*Messziről félni ideszaladt
bucsi leventék temetőszéli
kiglancolt csendje beleszakadt.*

*Rozsdában lapuló löveg
front, fogság poklát megjárt
nagybátyám lesve meg,
fészket rakosgató nekibuzdulását,
pici lánya sorsát színezgető álmát,
derüből, fortélyból szétsugárzó fényét,
életre élezett varázslatos lényét
semmibe gyalázva,
- mélyüljön tovább! -
közepébe vágta.*

*Eszmélkedésem nyíló ablakán
hullt át a millió halál;
alvadt adatokban zúdultak bele;
beledermedt Don-mellék tele,
szétesett, égetett
emberi hús szaga
ivódott pórusaiba.*

*Így áll ma:
félelem járta tárna.*

*Naponta kínosan bezárom,
naponta kinyitva találom.
Be nem temetheti - tudom - csak halálom.*